

ارائه الگوی سواد اطلاعاتی برای دانش آموزان دوره ابتدایی

زهرا عباس زاده ۱

امیرحسین محمودی ۲

فرشته کردستانی ۳

مهدی شریعتمداری ۴

تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۰۴/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۰

چکیده

امروزه نظام آموزشی دوره ابتدایی برای برخورداری از کیفیت بهتر و قابلیت های بیشتر برای یادگیری دانش آموزان در جهت تشخیص اطلاعات صحیح و بازیابی و جاگذاری آنها نیازمند مهارت های سواد اطلاعاتی است. پژوهش حاضر با هدف بررسی ابعاد و مولفه های سواد اطلاعاتی دانش آموزان دوره ابتدایی مطالعه موردی: شهر قم و ارائه الگوی مناسب انجام شده است. این پژوهش از لحاظ ماهیت و اهداف، کاربردی، از نظر نوع داده ها کمی، از لحاظ روش گردآوری داده ها توصیفی و از جهت شیوه اجرا پیمایشی است. جامعه آماری کلیه معلمان و مدیران و کارکنان دوره ابتدایی شهر قم در سال ۱۳۹۷ بوده اند که تعداد آنها ۴۱۹۸ و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۵۲ نفر برآورده شد است. شیوه نمونه گیری، نمونه گیری طبقه ای بوده که بارعایت نسبت در مدارس شهر قم انتخاب شده اند. ابزار گردآوری داده ها پرسش نامه محقق ساخته بوده و جهت روایی آن، پرسش نامه در اختیار ۲۵ نفر از صاحب نظران حوزه مدیریت آموزشی و سواد اطلاعاتی قرار گرفته و تأیید شده است. پایایی پرسش نامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۵ برآورد شده است. برای شناسایی ابعاد و مولفه ها و همچنین تجزیه و تحلیل داده ها در بخش توصیفی از شاخص های فراوانی و در بخش استنباطی از ازمون تی تک نمونه ای استفاده شده است. نتایج پژوهش حاضر نشان داد وضعیت سواد اطلاعاتی دانش آموزان شهر قم از میانگین اصلی بالاتر است ولی تا وضعیت ایده آل و مطلوب فاصله دارد.

واژگان کلیدی: سواد اطلاعاتی، دانش آموزان، مدارس شهر قم.

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. abaszadeh.iau@gmail.com
۲. استادیار گروه مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران * dr.mahmoodi1964@gmail.com
۳. استادیار گروه مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران fe.kordestani92@gmail.com
۴. استادیار گروه مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران mehdiashariatmadari@yahoo.com

کلمه سواد مفهومی است که طیف متنوعی از معانی را در بر می‌گردد و قدمتی بسیار طولانی دارد. در حال حاضر توانمندی‌هایی با عنوان سواد، متناسب با نیازهای روزاز سوی صاحب نظران مطرح شده‌اند که طرح انواع سواد و قابلیت‌های مختلف از طرف مخصصان موید این مطلب می‌باشد که رمز بقا در هر شرایطی مستلزم سواد و دانش خاص آن شرایط است. ویژگی عصر اطلاعات و تاثیرات آن را می‌توان یکی از عوامل تحول در مفهوم سواد دانست. دسترسی به اطلاعات مورد نیاز از میان انبوه اطلاعات موجود با توجه به حجم روزافزون اطلاعات مهارت‌های خاصی را می‌طلبد که از این مهارت‌ها به سواد اطلاعاتی تعبیر می‌شود. کسانی که فاقد این توانایی‌ها باشند پیوسته در اقیانوس عظیم اطلاعات دچار ابهامند، از این رو سواد اطلاعاتی هسته سازنده جامعه یادگیرنده قرن ۲۱ قلمداد می‌شود. سواد اطلاعاتی مجموعه توانایی‌هایی می‌باشد که فرد بتواند نیاز اطلاعاتی خود را به صورت دقیق تشخیص داده و ممیزی نماید (ارجمند کرمانی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۱۲۳) مکان یابی، سازماندهی، ارزیابی، و استفاده موثر از اطلاعات داشته باشد؛ این مهارت‌ها پیش‌نیاز مشارکت موثر در جامعه اطلاعاتی و از جمله حقوق پایه افراد برای "فراگیری مادام‌العمر" به شمار می‌آید (کشکولی، ۱۳۹۲) سواد اطلاعاتی مجموعه‌ای در هم تنیده از توانمندی‌هاست که شامل کشف اطلاعات، فهم اینکه چگونه اطلاعات تولید و ارزش‌گذاری می‌شود؛ استفاده از اطلاعات در خلق اطلاعات جدید و عمل کردن به صورت اخلاقی در جامعه اطلاعاتی است (آنجلو و همکاران، ۲۰۱۷) در این راستا یکی از بزرگترین چالش‌ها در نظام آموزشی در قرن ۲۱، قابلیت ساختار آموزشی برای فراهم آوردن مهارت‌های بهره‌جویی دانش‌آموزان از خدمات و ابزار نوین اطلاعاتی است. این امر با نظر به رشد اطلاعات معتبر و غیر معتبر بر اثر رشد فناوری اطلاعات، ضرورت پیچیده‌تری پیدا می‌کند. آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی نقش کلیدی در توسعه یادگیری مستقل در یک محیط آموزشی ایفا می‌کند. به عبارتی سواد اطلاعاتی از ارکان اصلی یادگیری مستقل و یادگیری مادام‌العمر برای دانش‌آموزان به شمار می‌آید. همچنین بین استفاده از اطلاعات و یادگیری ارتباط متقابل وجود دارد. یادگیری آگاهانه رویکردی در سواد اطلاعاتی است که یادگیری را نتیجه تعامل با اطلاعات می‌داند. این نوع یادگیری دانش‌آموزان را برای تعامل موثر با اطلاعات در بافت‌های یادگیری آینده نظیر بافت‌های کاری آینده، زندگی شخصی و اجتماعی آماده می‌کند. حجم زیاد اطلاعات در دسترس دانش‌آموزان لزوم آموختن مهارت‌هایی در زمینه انتخاب، ارزیابی و استفاده مناسب و موثر را برای هر دانش‌آموزی ناگزیر می‌کنند.

در این میان فناوری اطلاعات و ارتباطات به خودی خود نمی‌تواند موجب افزایش کیفیت آموزش و یادگیری شود و امکان استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در حد ساده و ناچیز بدون هدف، منجر به اتلاف وقت دانش‌آموزان خواهد شد. اینجاست که مسوولان آموزشی با ارائه و یاد دادن مهارت سواد اطلاعاتی در این زمینه نه تنها عاملی برای پیشرفت دانش‌آموزان می‌شوند، بلکه سطح یادگیری آنها را نیز افزایش می‌دهند. کاربرد این روش باعث می‌شود که با صرف کمترین وقت در طول یادگیری، مهارت‌های دانش‌آموزان هر چه سریع‌تر بیشتر شود. از این رو بدون تسلط بر دانش کامپیوتری و مهارت‌های سواد اطلاعاتی تلاش فرد برای تلفیق آموزش با کامپیوتر در مدرسه با شکست مواجه خواهد شد.

بنابراین با توجه به پژوهش‌های انجام شده سواد اطلاعاتی از ملزومات اساسی دسترسی دانش‌آموزان به اطلاعات می‌باشد و مجهز شدن به مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای کلیه دانش‌آموزان و داشتن الگو برای این امر در عصر کنونی ضروری به نظر می‌رسد و در ایران چنین پژوهش‌هایی با داشتن الگو برای نظام آموزشی کمتر صورت گرفته است. در این راستا مور معتقد

است اگر سواد اطلاعاتی در تمام سطوح آموزشی وارد شود نه تنها باعث یادگیری بیشتر دانش آموزان می شود بلکه در تمام بخش های زندگی انسان ها تاثیر بسزایی دارد (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۸) در حال حاضر استفاده از سواد اطلاعاتی در اهداف آموزشی و محیط های یادگیری گسترش یافته و با تاکید بر تعامل موجب بهبود یادگیری، رشد مهارت های جستجو، پردازش و سازماندهی و ترکیب اطلاعاتی می گردد. به علاوه پژوهش ها نشان می دهد که سواد اطلاعاتی موجب افزایش اعتماد به نفس، رشد خودکارآمدی، بهبود عملکرد تحصیلی، بهبود حل مساله شده و بر آنها تاثیر مثبت دارد اما متأسفانه میزان استفاده از سواد اطلاعاتی در نظام آموزشی در حد مطلوب نیست (باده و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۱۳۱) بررسی وضعیت موجود سواد اطلاعاتی دانش آموزان شهر قم از دیدگاه معلمان و ارائه الگویی مناسب از سواد اطلاعاتی، راهنمای معلمان و برنامه ریزان درسی در طراحی آموزشی در فرآیند یاددهی - یادگیری خواهد بود. ضروری است با انجام مطالعه ای، ابعاد سواد اطلاعاتی شناسایی و معرفی گردد تا با استفاده از آن تدوین الگوی سواد اطلاعاتی به نتیجه مثمر ثمر برسد. بنابراین مسأله اصلی پژوهش این است که وضعیت سواد اطلاعاتی دانش آموزان دوره ابتدایی شهر قم از دیدگاه معلمان چگونه است و چه الگویی برای سواد اطلاعاتی آموزش و پرورش مناسب است. تلاش مولفان بر آن است که الگویی را پیشنهاد نمایند که دستیابی به این هدف را امکان پذیر سازد. بنابراین محقق در این مقاله به دنبال پاسخگویی به سوالات ذیل می باشد:

۱- وضعیت موجود سواد اطلاعاتی دانش آموزان دوره ابتدایی شهر قم از دیدگاه معلمان چگونه است؟

۲- عوامل موثر بر سواد اطلاعاتی کدام است؟

۳- چه الگویی برای سواد اطلاعاتی دانش آموزان دوره ابتدایی شهر قم مناسب است؟

تعریف و مفهوم سواد اطلاعاتی

از سواد اطلاعاتی تعاریف گوناگونی ارائه شده که در عموم آن ها منظور توانایی تشخیص، ممیزی، بازیابی، شیوه تفکر درباره اطلاعات و استفاده از آن به عنوان یکی از ضروریات زندگی و برقراری ارتباط بین انسان ها در جوامع اطلاعاتی بوده است در ذیل به برخی تعاریف اشاره شده است:

وبر (۲۰۱۰) سواد اطلاعاتی را برای قرن بیست و یکم چنین تعریف کرده است: انتخاب رفتار اطلاعاتی مناسب برای تشخیص این که از طریق چه کانال یا وسیله ای، نیاز اطلاعاتی به خوبی رفع می شود تا منجر به استفاده معقول و اخلاقی از اطلاعات در جامعه شود (سولومون و ویلسون، ۱۳۹۷: ۲۷).

سواد اطلاعاتی توانایی عمل کردن به طور اثربخش در جامعه اطلاعاتی هست (این اسکپ، ۲۰۱۴: ۶) در سال ۲۰۱۶ تعریف جدیدی از سواد اطلاعاتی ارائه شده است: "سواد اطلاعاتی مجموعه ای توانمندی ها، فعالیت ها و جلوه هاست که بر ارتقاء فهم افراد از فضای اطلاعاتی متمرکز است و با مهارت های بازیابی، تحلیل و کاربرد داده، اطلاعات و دانش در می آمیزد تا با مشارکت در جوامع آموزشی و علمی، پاسخ گوی پرسش ها باشد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۸).

لوید در سال ۲۰۱۷ چنین بیان می کند سواد اطلاعاتی از فعالیت ها و مهارت هایی تشکیل شده که به دانش ساختار یافته و مجسم و دانستن روش هایی که با محتوا مرتبط است بر می گردد. در واقع سواد اطلاعاتی یک روش دانستن است (لوید، ۲۰۱۷:

۱۰۰)

سواد اطلاعاتی مجموعه ای در هم تنیده از توانمندی هاست که شامل کشف اطلاعات، فهم اینکه چگونه اطلاعات تولید و ارزش گذاری می شود؛ استفاده از اطلاعات در خلق اطلاعات جدید و عمل کردن به صورت اخلاقی در جامعه اطلاعاتی می باشد (آنجلو و همکاران، ۲۰۱۷).

سواد اطلاعاتی یعنی توانایی فکر کردن به طرز نقادانه و برقراری توازن در قضاوت هایمان در مورد اطلاعاتی که به دست می آوریم و استفاده می کنیم. این امر ما را به عنوان یک شهروند توانمند می سازد تا دیدگاه ساختاریافته داشته باشیم و جامعه امان نیز قدرتمند شود

یونسکو سواد اطلاعاتی را به عنوان یکی از حقوق اساسی بشر که برای توسعه ملی، رفاه شهروندی، اقتصادی و استانداردهای آموزشی ضروری می باشد، تاکید کرده است (فقیه آرام و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۷). بنابراین از آنجا که نیاز به اطلاعات پدیده ای است که هیچ گریزی از آن نیست و هیچ گاه جریان رشد و افزایش آن متوقف نمی گردد و یکی از رقابت های اصلی در جامعه اطلاعاتی است (هنکل، ۲۰۱۶). دستیابی به مفیدترین و موثرترین اطلاعات برای انسان های امروزی به دلایل غوطه ور شدن در دریای اطلاعاتی، کاری بس سخت و دشوار است؛ تنها جوامعی موفقند که افراد آن قادر به تشخیص و شناسایی صحیح اطلاعات باشند؛ انجام این امر از طریق سواد اطلاعاتی امکان پذیر است (محمودی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۰). در واقع سواد اطلاعاتی بر محتوا، ارتباط، تحلیل، جست و جوی اطلاعات و ارزیابی آن تمرکز دارد.

به نظر می رسد اگر چه تعاریف بسیاری درباره سواد اطلاعاتی توسط افراد، موسسات و سازمان ها ارائه شده است، تمامی این تعاریف دارای وجوه مشترکی چون (توانایی تشخیص، ممیزی، جایابی، ارزیابی و استفاده موثر از اطلاعات مورد نیاز) هستند.

ارزش اطلاعات و سواد اطلاعاتی در آموزش و پرورش

اگر اقتصاد را موتور حرکت توسعه بدانیم، آموزش و پرورش بستر و هموار کننده مسیر حرکت به شمار می آید. آموزش شرایط لازم برای حرکت در مسیر صحیح را فراهم می سازد. آنچه با آموزش اتفاق می افتد، در واقع انتقال اطلاعات و دانش برای توسعه دانایی می باشد. بنابراین اطلاعات و دانش، عنصر اصلی نظام آموزش و پژوهش محسوب می گردند. منابع اطلاعاتی نه تنها برای آموزش دانش آموزان استفاده می شوند، بلکه برای برنامه ریزی آموزشی و آمادگی معلمان و استادان برای تدریس نیز به صورت گسترده به کار برده می شوند. تصور آن که در امر آموزش، انتقال اطلاعات صورت نگیرد غیرممکن است. هرچه آموزش در کشوری بیشتر مورد توجه قرار گیرد، کتابخانه های مدارس نیز غنی تر خواهند بود.

اطلاعات در عرصه فعالیت های پژوهشی آموزش و پرورش نیز، عنصر اصلی به شمار می رود. هر طرح پژوهشی در درجه نخست باید به پژوهش های پیشین و یافته های آنها توجه کند. بنابراین، تشخیص و شناسایی و دسترسی به منابعی که برای موضوع پژوهش انتشار یافته نه تنها از قدم های هر فعالیت پژوهشی محسوب می شود، بلکه یادگیرنده تا پایان طرح خود همواره به اطلاعات و منابع دانش نیاز دارد.

از سوی دیگر پژوهش های متعدد در کشورهای مختلف در چند سال گذشته در زمینه تشریح انتظارات کارفرمایان از فارغ التحصیلان مدارس نشان داده که محور اصلی آن بر مهارت هایی بوده که آنان از نیروهای کاری آینده اشان انتظار داشتند. به بیان دیگر آموزش و پرورش باید در جهت تربیت یادگیرندگان ساز و کار اقدام کند که مسئولیت یادگیری خود را می پذیرند و قادرند دست به انتخاب های هوشمندانه بزنند و این بدان معناست که فرد چگونه باید نسبت به پدیده ها فکر کند و آن ها را ارزیابی نماید و از این راه دانش پایه ی خویش را دوباره بازرسی نماید؛ پرواضح است که این تعریف بیانی ملموس از توانایی

یادگیری مادام العمر را به ذهن متبادر می سازد - نوعی از یادگیری که تمام فعالیت های یادگیری سر تا سر زندگی را با هدف بهبود دانش، مهارت ها، و شایستگی ها در یک چشم انداز فردی، مدنی، اجتماعی یا شغلی در برمی گیرد (زاهدی نوقابی، ۱۳۹۲: ۱۴۷). و این مهارت انتخاب اطلاعات مفید و به تبع آن یادگیری مادام العمر جز از طریق توجه آموزش و پرورش به سواد اطلاعاتی میسر نخواهد شد.

ابعاد سواد اطلاعاتی

با توجه مطالعات انجام شده از سواد اطلاعاتی، میتوان ۸ بعد را برای آن در نظر گرفت. که عبارتند از:

- ۱- تشخیص نیاز اطلاعاتی
- ۲- شناسایی روش های دسترسی به اطلاعات
- ۳- تدوین راهبردهای جستجوی اطلاعات
- ۴- توانایی جستجو و دسترسی به اطلاعات
- ۵- توانایی مقایسه و ارزیابی اطلاعات بدست آمده از منابع مختلف
- ۶- توانایی سازماندهی و کاربرد اطلاعات و مرتبط ساختن آن با دانسته های قبلی
- ۷- آمایش اطلاعات (ترکیب، ساختن و طرز قرار گیری) و مشارکت در ایجاد اطلاعات
- ۸- رعایت ارزش های اعتقادی

پیشینه پژوهش

پژوهش های مختلفی درباره سواد اطلاعاتی انجام شده است. بادله و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان رابطه بین سواد اطلاعاتی و نگرش نسبت به فناوری اطلاعات (با تأکید بر اینترنت و رایانه) با خود تنظیمی تحصیلی دانشجو معلمان (مطالعه موردی: دانشگاه فرهنگیان شهر گرگان) به بررسی رابطه بین مؤلفه های سواد اطلاعاتی (تعریف نیاز اطلاعاتی، مکان یابی اطلاعات، ارزشیابی اطلاعات، سازماندهی اطلاعات و تبادل اطلاعات) و نگرش نسبت به فناوری اطلاعات پرداختند. نتایج نشان داد رابطه معنادار و مستقیمی بین سواد اطلاعاتی و نگرش وجود دارد (بادله و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۱۲۹). یزدانی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان شناسایی وضعیت مهارت های سواد اطلاعاتی معلمان ابتدایی ناحیه سه شهرستان کرمانشاه به این نتایج دست یافت که وضعیت مهارت های سواد اطلاعاتی معلم ها در حد مناسبی نیست، اما در بررسی تک تک مولفه های مهارت های سواد اطلاعاتی مشخص شد که سواد اطلاعاتی معلمان در مولفه های ارزشیابی اطلاعات و تبادل اطلاعات در حد ضعیفی است؛ در مولفه های مکان یابی و سازمان دهی اطلاعات سواد اطلاعاتی ان ها نامناسب، اما در مولفه تعریف نیازهای اطلاعاتی سواد معلم ها در حد خوبی بوده است. میری و همکاران در تحقیقی تحت عنوان بررسی سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر کارشناسی دانشگاه علم و صنعت ایران واحد اراک در محیط دیجیتال به این نتیجه دست یافتند که جامعه پژوهش در تشخیص نیاز به اطلاعات در سطحی پایین تر از سطح متوسط قرار دارد (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۹۵).

علاوه بر این یانگ و مالی (۲۰۱۸) نیز تحقیقی با عنوان «استفاده از سنتر شواهد مرتبط با تمرین برای آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی و تحقیقاتی: یک مدل و مطالعه موردی» انجام دادند که نتایج نشان داد که یادگیری سرویس، یادگیری را در کلاس درس به تجربه واقعی در دنیا متصل می نماید و فرصت هایی را برای تعامل عمیق کتابخانه ها در برنامه درسی و آموزش سواد اطلاعاتی بحرانی ارائه می دهد. ما یک مدل برای تدریس تحقیق و مهارت سواد اطلاعاتی در زمینه یادگیری خدمات ارائه

می‌دهیم، استفاده از پارادایم عمل مبتنی بر شواهد و تعامل با همکاران جامعه و تمرین کنندگان در این زمینه، پیوند تحقیقات علمی با عمل دنیای واقعی و حل مسئله. این مدل به برخی از موارد اشاره می‌کند چالش چارچوب ACRL برای سواد اطلاعاتی در آموزش عالی است و سازگار با رشته‌های مختلف و محیط‌های آموزشی است (یانگ و مالی، ۲۰۱۸، ص ۲۳۱) مطالعه‌ای توسط نوروزی و قاسمی (۱۳۹۶) با عنوان بررسی سواد اطلاعاتی معلمان و با هدف بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی معلمان شهرستان بيله سوار اجرا شده است. نتایج نشان داد وضعیت سواد اطلاعاتی جامعه مورد پژوهش پایین‌تر از حد متوسط است (نوروزی و قاسمی، ۱۳۹۶، ص ۶). همچنین پژوهشی توسط فرامرزی و ارادی (۱۳۹۷)، با عنوان بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های شهراهواز و تاثیر آن بر توسعه خدمات کتابخانه‌ای انجام شد؛ نتایج نشان داد تقریباً در اکثر مولفه‌های سواد اطلاعاتی (جز شاخص سواد اطلاعاتی، توانایی تشخیص نیاز اطلاعاتی و مهارت‌های جست و جوو دسترسی) میزان سواد اطلاعاتی پاسخ‌گویان در حد متوسط و یا پایین‌تر از متوسط ارزیابی شده است.

کیخا و همکاران (۱۳۹۷) در رساله خود تحت عنوان ارائه چارچوب ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور به تبیین مولفه‌های سواد اطلاعاتی پرداخت. نتایج نشان داد که مولفه‌های مهارت‌های دسترسی، مهارت‌های ارزیابی اطلاعات، مهارت‌های استفاده از اطلاعات، مهارت‌های اشاعه اطلاعات، مهارت‌های درک و تشخیص نیاز اطلاعاتی و مهارت‌های ترکیب اطلاعات در اولویت‌های اول تا ششم قرار دارند.

حسین تبار و بریمانی (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان رابطه بین سواد اطلاعاتی و سرمایه اجتماعی با رضایت تحصیلی دانشجویان به بررسی مولفه‌های سواد اطلاعاتی و رابطه آن با سرمایه اجتماعی و رضایت تحصیلی پرداختند. نتایج نشان داد که سواد اطلاعاتی با مولفه‌های تعیین وسعت و ماهیت اطلاعات، دستیابی کارآمد و موثر به اطلاعات، توانایی ارزیابی نقدانه اطلاعات، توانایی کاربرد هدفمند اطلاعات و توانایی درک موارد حقوقی و اقتصادی کاربرد اطلاعات می‌تواند بر سرمایه اجتماعی و رضایت تحصیلی تاثیر مستقیم داشته باشند.

پورقربان و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان واکاوی رابطه بین سواد اطلاعاتی و امنیت روانی دانشجویان در فضای مجازی، به بررسی مولفه‌های سواد اطلاعاتی که به عنوان استانداردهای پنجگانه از آنها یاد شده است پرداخته‌اند این استانداردها عبارتند از تعیین ماهیت اطلاعات، دسترسی موثر به اطلاعات، ارزیابی نقدانه اطلاعات، کاربرد هدفمند اطلاعات و درک موارد حقوقی و اقتصادی اطلاعات که هر یک با امنیت روانی دانشجویان در رابطه بودند. با نگاه کلی به مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد که با وجود پژوهش‌های متعدد در مینه سواد اطلاعاتی تا کنون این موضوع از منظر سواد اطلاعاتی با تأکید بر دانش آموزان دوره ابتدایی و در راستای شناسایی اولویت‌بندی ابعاد و مولفه‌های سواد اطلاعاتی دانش آموزان در دوره ابتدایی، مورد واکاوی قرار نگرفته است.

روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ ماهیت و اهداف، کاربردی، از نظر نوع داده‌ها، کمی، از لحاظ روش گردآوری داده‌ها، توصیفی و از جهت شیوه اجرا، پیمایشی است. برای تعیین جامعه و نمونه آماری ابتدا ناحیه‌های آموزش و پرورش شهر قم شناسایی گردید. سپس از درون آنها ۴ ناحیه مدارس به روش تصادفی انتخاب، همچنین متناسب حجم آماری معلمان و مدیران جامعه کل با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی اعضای نمونه موردنیاز انتخاب گردید. شهر قم دارای ۴ ناحیه در تقسیم‌بندی شهری است که آموزش و پرورش این استان نیز بر همین اساس تقسیم‌بندی گردیده است. براساس آمار حاصل از سایت آموزش و پرورش

این استان تعداد کل مدارس این شهر ۳۰۷ دبستان ۲۱ است. که کل معلمان و مدیران این مناطق تعداد ۴۱۹۸ نفر (حجم جامعه) هستند؛ در این پژوهش جامعه آماری نهایی مجموع معلمان، مدیران و کارکنان حاضر در مدارس انتخاب شده هستند که در اینجانب ۳۵۲ نفر از روش فرمول کوکران به عنوان نمونه تعیین گردیده است. در این پژوهش به دلیل عدم دسترسی و نداشتن زمان کافی محقق بر آن شد با استفاده از روش نمونه گیری خوشه ای از هر منطقه ۲ مدرسه به عنوان نمونه آماری انتخاب نماید، (مدارس انتخاب شده براساس رتبه بندی آموزش و پرورش به عنوان بهترین مدارس ناحیه) که نهایتاً به ۸ مدرسه ختم گردید. همچنین بر اساس تعداد مدیران و معلمان مدارس مورد مطالعه حجم نمونه از هر ناحیه براساس نمونه گیری طبقه ای انجام پذیرفت. روایی صوری و محتوای سوال ها از نظر کیفیت و کمیت پرسش نامه توسط متخصصان و خبرگان حوزه مدیریت آموزشی و سواد اطلاعاتی مورد بررسی و تایید قرار گرفته است، پس از تایید روایی برای تعیین میزان پایایی پرسش نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. مقدار ضریب آلفای کرونباخ پرسش نامه ۸۵٪ به دست آمده است.

یافته های پژوهش

سوال اول: وضعیت موجود سواد اطلاعاتی دانش آموزان دوره ابتدایی شهر قم از دیدگاه معلمان چگونه است؟

به منظور تعیین وضعیت موجود سواد اطلاعاتی دانش آموزان از آزمون t تک نمونه ای برای مقایسه میانگین هر مولفه در وضعیت موجود با میانگین مورد انتظار استفاده شده است که در این روش میانگین مشاهده شده هر مولفه با میانگین مورد انتظار (نمره متوسط مقیاس یعنی نمره ۵) مقایسه می شود با توجه به این که پرسش نامه تحقیق در طیف ۵ گزینه ای لیکرت تنظیم شده که نمره متوسط آن نمره ۳ می باشد، میانگین مورد انتظار برابر ۵ در نظر گرفته شده است. فرضیه های صفر و خلاف برای این آزمون T تک نمونه ای به صورت زیر است:

H_0 : بین میانگین نمونه و مورد انتظار (۵) تفاوت وجود ندارد.

H_1 : بین میانگین نمونه و میانگین مورد انتظار (۵) تفاوت وجود دارد.

جدول ۱- نتایج آزمون t

متغیرهای پژوهش	وضع موجود	اختلاف وضعیت موجود و وضعیت مطلوب	مقدار t	قدرت معناداری	فاصله حد پایین	اطمینان حد بالا
تشخیص نیاز اطلاعاتی	۷۳۱/۳	۲۶۹/۱	۹۳۵/۱۳	۰ ۰۰۰۰	۲۸۴/۰	۴۰۸/۰
شناسایی روش های دسترسی به اطلاعات	۶۹۷/۳	۳۰۳/۱	۰۹۰/۱۲	۰ ۰۰۰۰	۳۸۱/۰	۵۳۰/۰
تدوین راهبردهای جستجوی اطلاعات	۹۷۰/۳	۰۳/۱	۶۸۹/۱۳	۰ ۰۰۰۰	۴۰۴/۰	۵۴۰/۰
توانایی جستجو و دسترسی به اطلاعات	۴۴۹/۳	۵۵۱/۱	۱۶۴/۱۰	۰ ۰۰۰۰	۳۶۲/۰	۵۳۶/۰
توانایی مقایسه و ارزیابی اطلاعات بدست آمده از منابع مختلف	۵۰۸/۳	۴۹۲/۱	۴۵۹/۱۱	۰ ۰۰۰۰	۴۲۱/۰	۵۹۶/۰
توانایی سازماندهی و کاربرد اطلاعات و مرتبط ساختن آن با دانسته های قبلی	۴۰۳/۳	۵۹۷/۱	۹۶۱/۹	۰ ۰۰۰۰	۳۷۳/۰	۵۵۶/۰
آمایش اطلاعات (ترکیب، ساختن و طرز قرار گیری) و مشارکت در ایجاد	۳۹۲/۳	۶۰۸/۱	۴۴۷/۱۵	۰ ۰۰۰۰	۵۷۰/۰	۷۳۶/۰
رعایت ارزش های اعتقادی	۳۰۴۰۰	۶/۱	۱۶۰۴۵۹	۰ ۰۰۰۰	۴۷۹/۰	۶۵۹/۰

میانگین دیدگاه پاسخ دهندگان در بعد تشخیص نیاز اطلاعاتی ۳.۷۳۱ بدست آمده است که بزرگتر از حد وسط طیف لیکرت است. مقدار معناداری نیز ۰ بدست آمده که کوچکتر از سطح خطای ۰/۰۵ است بنابراین میانگین مشاهده شده معنادار است. مقدار آماره t نیز ۱۳.۹۳۵ بدست آمده است که از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگتر است. همچنین هر دو کران بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. به استناد هریک از این یافته‌های آماری با اطمینان ۹۵٪ میتوان گفت: تشخیص نیاز اطلاعاتی از اهمیت برخوردار است.

میانگین دیدگاه پاسخ دهندگان در بعد شناسایی روش های دسترسی به اطلاعات ۳.۶۹۷ بدست آمده است که بزرگتر از حد وسط طیف لیکرت است. مقدار معناداری نیز ۰ بدست آمده که کوچکتر از سطح خطای ۰/۰۵ است بنابراین میانگین مشاهده شده معنادار است. مقدار آماره t نیز ۱۲.۰۹ بدست آمده است که از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگتر است. همچنین هر دو کران بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. به استناد هریک از این یافته های آماری با اطمینان ۹۵٪ میتوان گفت: شناسایی روش های دسترسی به اطلاعات از اهمیت برخوردار است.

میانگین دیدگاه پاسخ دهندگان در بعد تدوین راهبردهای جستجوی اطلاعات ۳.۹۷۰ بدست آمده است که بزرگتر از حد وسط طیف لیکرت است. مقدار معناداری نیز ۰ بدست آمده که کوچکتر از سطح خطای ۰/۰۵ است بنابراین میانگین مشاهده شده معنادار است. مقدار آماره t نیز ۱۳.۶۸۹ بدست آمده است که از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگتر است. همچنین هر دو کران بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. به استناد هریک از این یافته های آماری با اطمینان ۹۵٪ میتوان گفت: تدوین راهبردهای جستجوی اطلاعات از اهمیت برخوردار است.

میانگین دیدگاه پاسخ دهندگان در بعد توانایی جستجو و دسترسی به اطلاعات ۳.۴۴۹ بدست آمده است که بزرگتر از حد وسط طیف لیکرت است. مقدار معناداری نیز ۰ بدست آمده که کوچکتر از سطح خطای ۰/۰۵ است بنابراین میانگین مشاهده شده معنادار است. مقدار آماره t نیز ۱۰.۱۶۴ بدست آمده است که از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگتر است. همچنین هر دو کران بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. به استناد هریک از این یافته های آماری با اطمینان ۹۵٪ میتوان گفت: توانایی جستجو و دسترسی به اطلاعات از اهمیت برخوردار است.

میانگین دیدگاه پاسخ دهندگان در بعد توانایی مقایسه و ارزیابی اطلاعات بدست آمده از منابع مختلف ۳.۵۰۸ بدست آمده است که بزرگتر از حد وسط طیف لیکرت است. مقدار معناداری نیز ۰ بدست آمده که کوچکتر از سطح خطای ۰/۰۵ است بنابراین میانگین مشاهده شده معنادار است. مقدار آماره t نیز ۱۱.۴۵۹ بدست آمده است که از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگتر است. همچنین هر دو کران بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. به استناد هریک از این یافته های آماری با اطمینان ۹۵٪ میتوان گفت: توانایی مقایسه و ارزیابی اطلاعات بدست آمده از منابع مختلف از اهمیت برخوردار است.

میانگین دیدگاه پاسخ دهندگان در بعد توانایی سازماندهی و کاربرد اطلاعات و مرتبط ساختن آن با دانسته های قبلی ۳.۴۰۳ بدست آمده است که بزرگتر از حد وسط طیف لیکرت است. مقدار معناداری نیز ۰ بدست آمده که کوچکتر از سطح خطای ۰/۰۵ است بنابراین میانگین مشاهده شده معنادار است. مقدار آماره t نیز ۹.۹۶۱ بدست آمده است که از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگتر است. همچنین هر دو کران بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. به استناد هریک از این یافته های آماری با اطمینان ۹۵٪ میتوان گفت: توانایی سازماندهی و کاربرد اطلاعات و مرتبط ساختن آن با دانسته های قبلی از اهمیت برخوردار است.

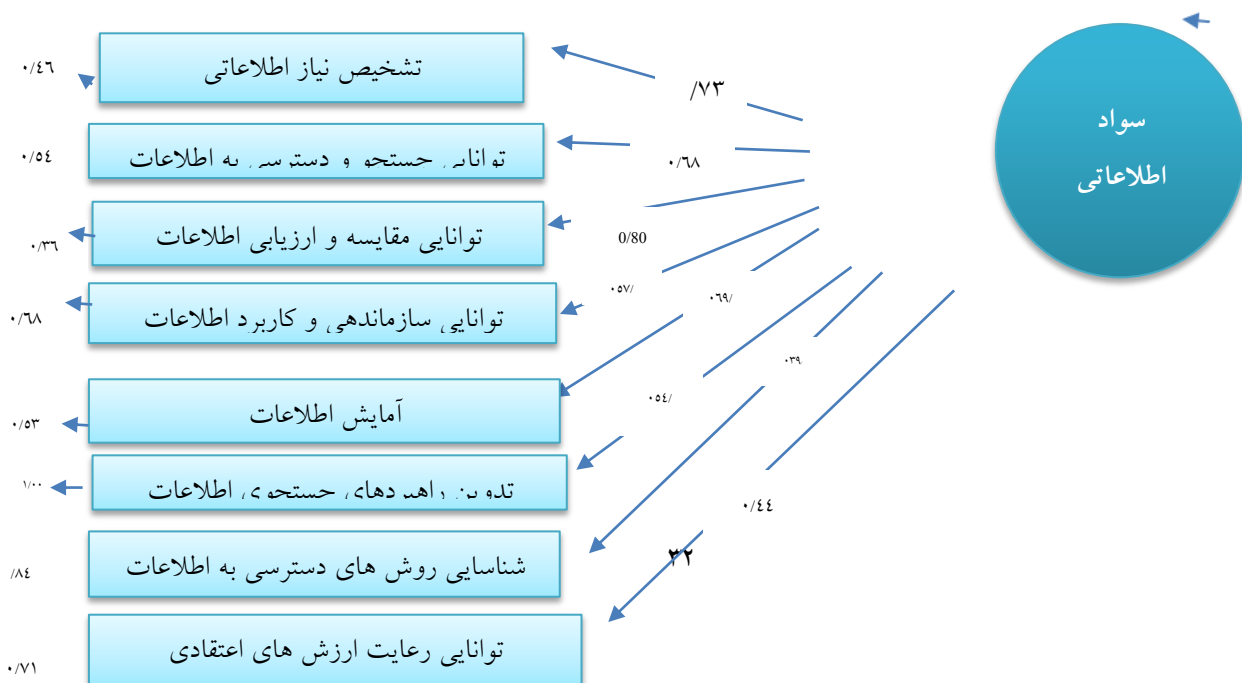
میانگین دیدگاه پاسخ دهندگان در بعد آمایش اطلاعات (ترکیب، ساختن و طرز قرار گیری) و مشارکت در ایجاد ۳.۳۹۲ بدست آمده است که بزرگتر از حد وسط طیف لیکرت است. مقدار معناداری نیز ۰ بدست آمده که کوچکتر از سطح خطای ۰/۰۵ است بنابراین میانگین مشاهده شده معنادار است. مقدار آماره t نیز ۱۵.۴۴۷ بدست آمده است که از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگتر است. همچنین هر دو کران بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. به استناد

هریک از این یافته‌های آماری با اطمینان ۹۵٪ میتوان گفت: آمایش اطلاعات (ترکیب، ساختن و طرز قرار گیری) و مشارکت در ایجاد از اهمیت برخوردار است.

میانگین دیدگاه پاسخ‌دهندگان در بعد رعایت ارزش های اعتقادی ۳۴۰۰ بدست آمده است که بزرگتر از حد وسط طیف لیکرت است. مقدار معناداری نیز ۰ بدست آمده که کوچکتر از سطح خطای ۰/۰۵ است بنابراین میانگین مشاهده شده معنادار است. مقدار آماره t نیز ۱۶۴۵۹ بدست آمده است که از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگتر است. همچنین هر دو کران بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. به استناد هر یک از این یافته‌های آماری با اطمینان ۹۵٪ میتوان گفت: رعایت ارزش های اعتقادی از اهمیت برخوردار است. بررسی همه آماره های آزمون تی نشان می دهد همه آماره های تی از ۱۰۹۶ بزرگ ترند در نتیجه فرض صفر رد و فرض پژوهشی تایید می شود یعنی بین وضع موجود و مطلوب تفاوت وجود دارد و میانگین از حد متوسط (۳) بیشتر است اما تا ایده ال فاصله دارد. بنابراین بررسی وضع موجود سواد اطلاعاتی دانش آموزان شهر قم نشان می دهد وضعیت موجود سواد اطلاعاتی دانش آموزان شهر قم از میانگین بالاتر است ولی از وضعیت مطلوب پایین تر می باشد به همین دلیل باید به دنبال ارتقاء سواد اطلاعاتی بود.

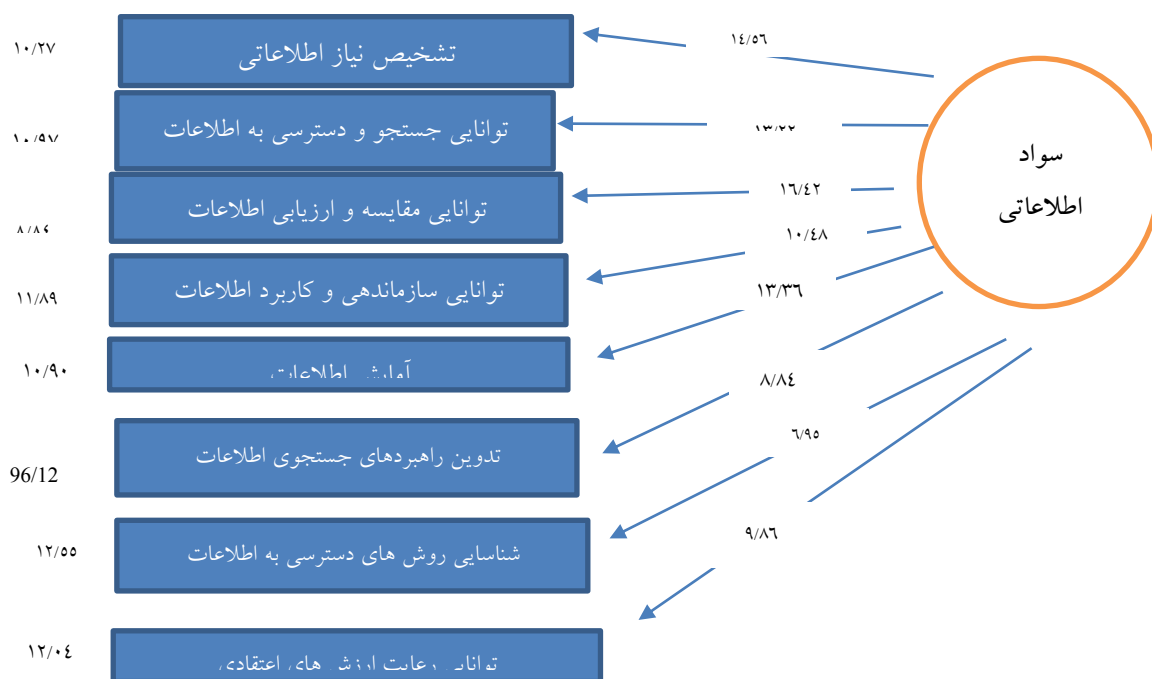
سوال دوم: عوامل موثر بر سواد اطلاعاتی کدامند؟

برای بررسی عوامل موثر بر سواد اطلاعاتی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. تحلیل عاملی تأییدی ارتباط گویه‌ها (سوالات پرسشنامه) را با سازه‌ها مورد بررسی قرار می‌دهد. در واقع تا ثابت نشود سوالات پرسشنامه، متغیرهای پنهان را به خوبی اندازه گیری کرده‌اند، نمی‌توان فرضیه‌های تحقیق را مبتنی بر داده‌های پرسشنامه مورد استفاده قرار داد. بنابراین جهت اثبات اینکه داده‌ها درست اندازه گیری شده اند از تحلیل عاملی تأییدی استفاده می‌شود. برای سنجش متغیرهای مقاله از ۸ متغیر استفاده شد. بارعاملی استاندارد تحلیل عاملی تأییدی برای سنجش قدرت رابطه بین هر عامل (متغیر پنهان) با متغیرهای قابل مشاهده آن (گویه‌های پرسشنامه) در تمامی موارد بزرگتر از ۳/۰ بدست آمده است. بنابراین ساختار عاملی پرسشنامه قابل تأیید است. بعد از محاسبه بار عاملی استاندارد باید آزمون معناداری صورت گیرد. براساس نتایج مشاهده شده بارعاملی آماره t شاخص‌های سنجش هر یک از ابعاد مورد مطالعه در سطح اطمینان ۵٪ مقداری بزرگتر از ۹۶/۱ می‌باشد. بنابراین همبستگی‌های مشاهده شده معنادار است

درجه آزادی: ۲۰- کای اسکوت: ۹۳/۳۱ - مقدار معناداری ۰/۰۰۰/۰ - RMSEA 0/020

شکل ۱. بار عاملی استاندارد عوامل تحقیق

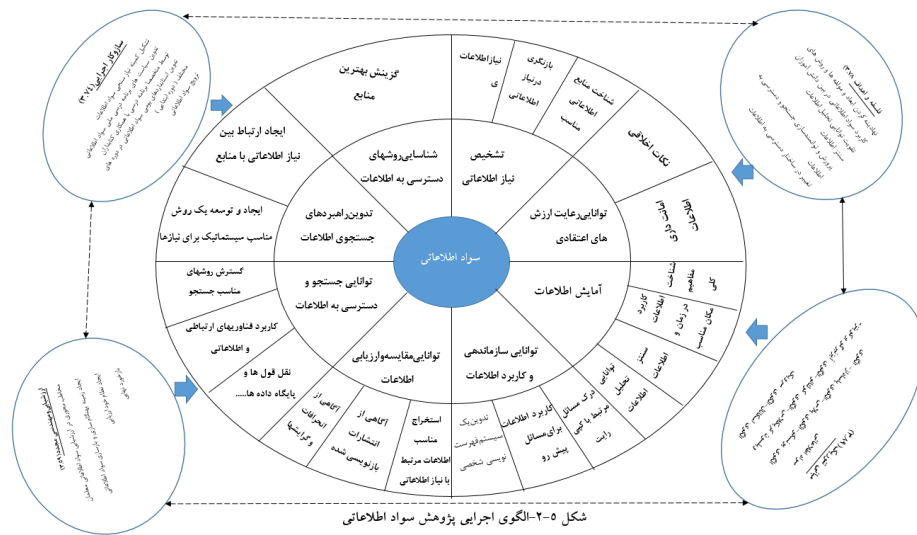

شکل ۲. آماره t-value عوامل (متغیر) تحقیق

شاخص برازش RSMEA برابر ۰/۰۲۰ بدست آمده است که حتی از مقدار سخت گیرانه ۰/۰۵ نیز کوچکتر است. مقدار خی-دو بهنجار (خی دو تقسیم بر درجه آزادی) نیز ۱/۵۹۶ بدست آمده است و بسیار به یک نزدیک است. بنابراین مدل اندازه گیری مشاهده شده از برازش مطلوبی برخوردار است.

سوال سوم: چه الگویی برای سواد اطلاعاتی دانش آموزان دوره ابتدایی شهر قم مناسب است؟

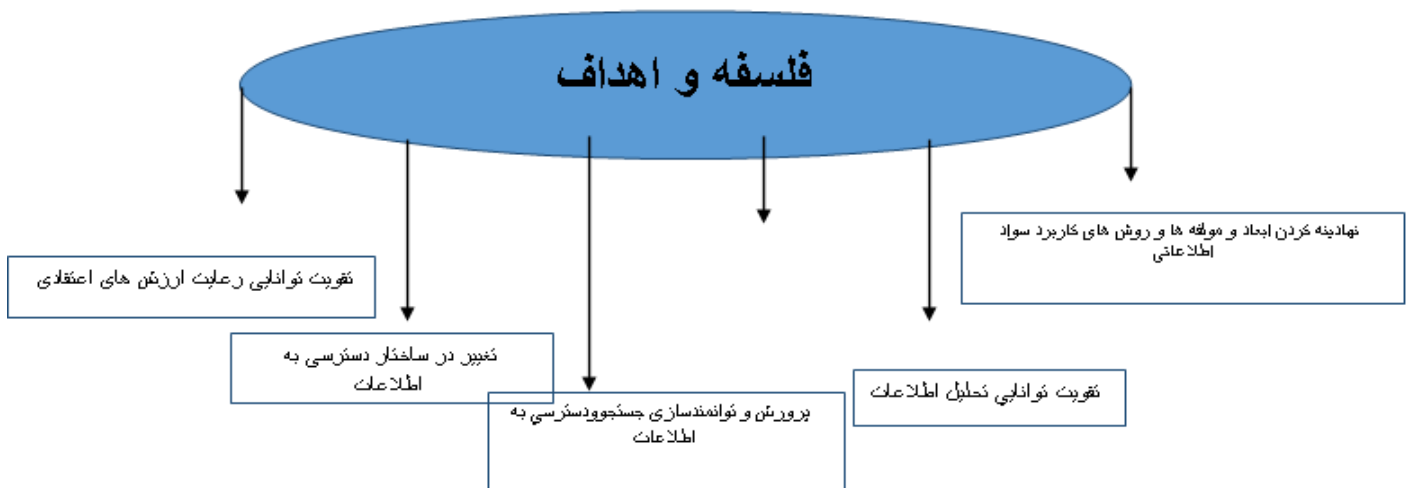
پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات و برآورد اطلاعات نتایج نشان داد که هر ۸ بعد و ۲۱ مولفه و ۶۸ شاخص توانستند الگوی سواد اطلاعاتی را تایید و تشکیل دهند. در این راستا الگویی بر مبنای ابعاد، مولفه و شاخص ارائه گردید و در نهایت بر اساس ادبیات نظری الگوی مورد بحث از نظر فلسفه و اهداف، مبانی تئوریک، ارزشیابی و مهندسی مجدد و سازوکار اجرایی مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت الگوی سواد اطلاعاتی دانش آموزان طراحی گردید.

شکل ۳. الگوی سواد اطلاعاتی

الف) فلسفه و اهداف الگو

هدف غایی از الگوی سواد اطلاعاتی، آگاهی و ارتقاء مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانش آموزان جهت تسهیل و اثربخش نمودن یادگیری می باشد. جهت تحقق این امر قدرت تحلیل اطلاعات دانش آموزان باید تقویت گردد همچنین با پرورش و توانمند سازی جستجو و دسترسی به اطلاعات در آنها و با به کار گیری شیوه‌های اجرایی الگو می توان به غایت مطلوب دست یافت.

شکل ۴- فلسفه و اهداف الگوی سواد اطلاعاتی برای دانش آموزان دوره‌های ابتدایی شهر قم

ب) مبانی نظری

مجموع مطالعات انجام شده در مورد مولفه های سواد اطلاعاتی برای دانش آموزان دوره ابتدایی می توان به شش مولفه

اشاره کرد:

مولفه اول: شناخت نسبت به نیاز اطلاعاتی یا آگاهی از هدف؛

مولفه دوم: شناخت نسبت به راهبردهای جستجوی اطلاعات - گزینش اطلاعات؛

مولفه سوم: شناخت نسبت به جایابی - دسترسی به اطلاعات؛

مولفه چهارم: شناخت نسبت به سازماندهی و تحلیل اطلاعات؛

مولفه پنجم: شناخت نسبت به استفاده موثر از اطلاعات - کاربرد؛

مولفه ششم: شناخت نسبت به ارزیابی اطلاعات، حفظ، ذخیره و بازیابی.

مولفه اول را در الگوی یونسکو، الگوی پلاس، الگوی پاساداز، الگوی کریکلاس، الگوی کولتائو، الگوی آیزنبرگ و برکویتز، الگوی اسکانال و الگوی سرویک مشاهده کرد.

مولفه دوم را می توان در الگوی یونسکو، الگوی ویلسون کریکلاس، الگوی کولتائو، الگوی برکویتز و آیزنبرگ و اسکانال مشاهده کرد.

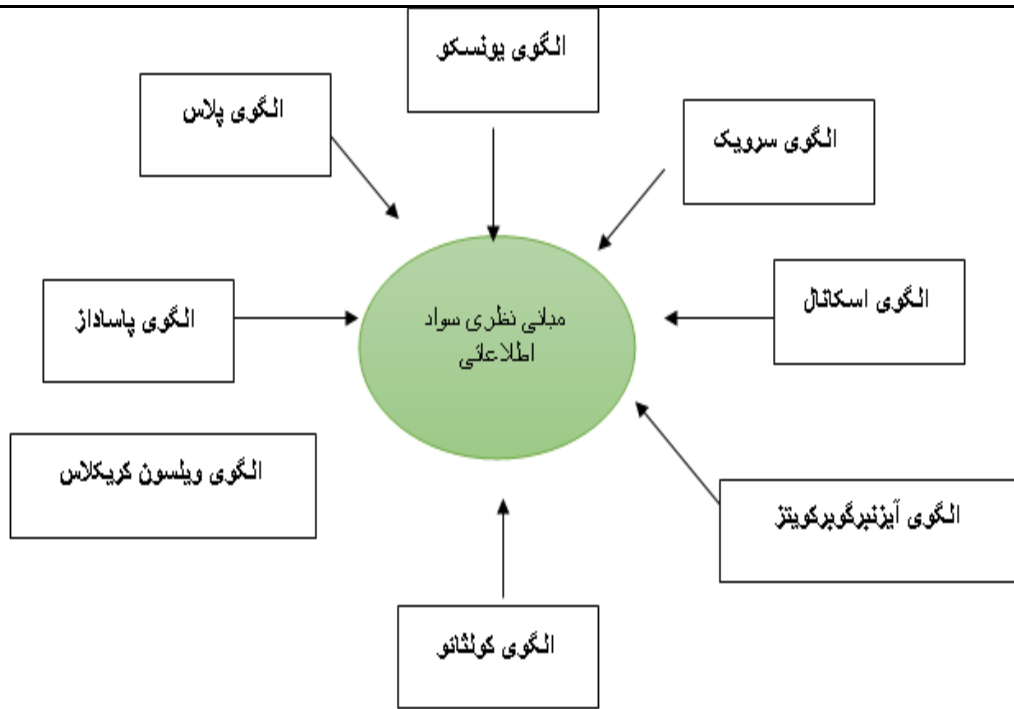
مولفه سوم را می توان در الگوی یونسکو، الگوی پلاس، الگوی پاساداز، الگوی ویلسون کریکلاس، الگوی آیزنبرگ، الگوی بروس، الگوی اسکانال و سرویک مشاهده کرد.

مولفه چهارم را می توان در الگوی یونسکو، الگوی کولتائو، الگوی آیزنبرگ، اسکانال و استریپلینگ مشاهده کرد.

مولفه پنجم را می توان در الگوی یونسکو، الگوی شش قاب، الگوی پلاس، الگوی پاساداز، الگوی آیزنبرگ، الگوی بروس مشاهده کرد.

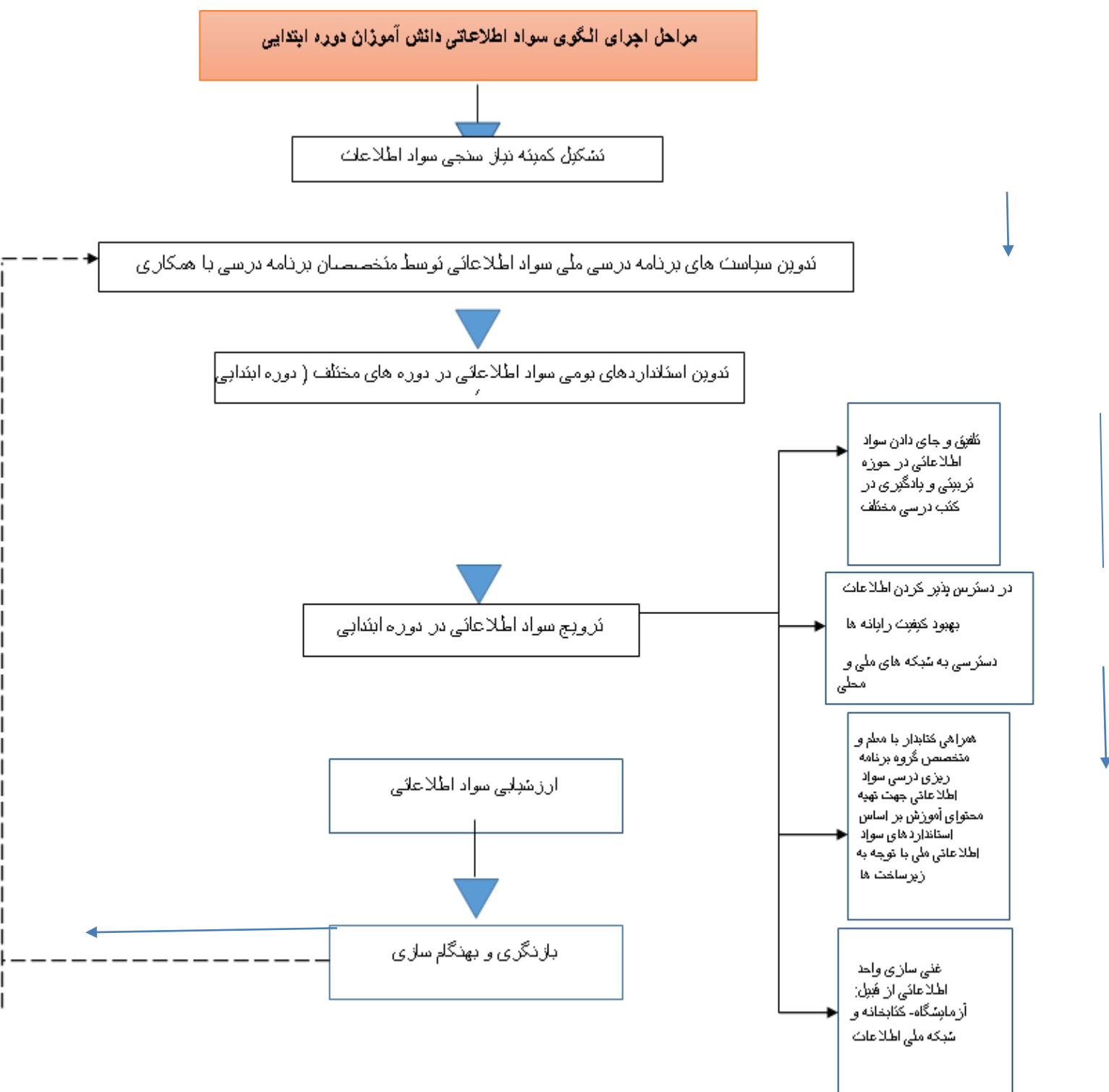
مولفه ششم را می توان در الگوی یونسکو، الگوی پلاس، الگوی پاساداز، الگوی آیزنبرگ، الگوی بروس،

سرویک مشاهده کرد. مجموعه این مولفه ها باعث ایجاد شناخت جامع یا شناخت یادگیری چگونه یاد گرفتن می شود این مطلب مضمون چنین پیامی را می سازد که ممیزی اطلاعات و سواد اطلاعاتی دانش آموزان ایجاد می شود.

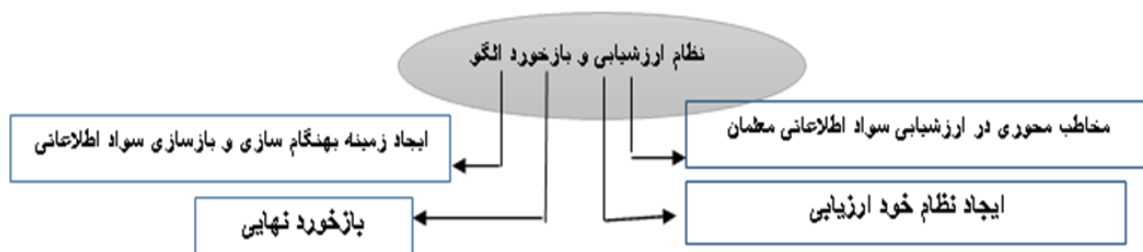
شکل ۵- مبانی نظری الگوی سواد اطلاعاتی برای دانش آموزان دوره های ابتدایی شهر قم

ج) مراحل اجرای الگوی سواد اطلاعاتی

شکل ۶- مراحل اجرای الگوی سواد اطلاعاتی برای دانش آموزان دوره های ابتدایی شهر قم

(د) نظام ارزشیابی و بازخورد الگو

شکل ۷- نظام ارزشیابی و بازخورد الگوی سواد اطلاعاتی دانش آموزان دوره های ابتدایی شهر قم

آخرین عنصر الگوی سواد اطلاعاتی ، نظام ارزشیابی و بازخورد است که با هدف اصلاح و پیشرفت الگو می باشد. به این معنی که اجرای الگوی سواد اطلاعاتی با بازخورد نهایی و نظام خودارزیابی همراه است و با بازسازی و بهنگام سازی سواد اطلاعاتی می توان به دانش آموزان یاری رساند و اگر در هر مرحله از اجرای الگو نقصی مشاهده شد و خطایی در سیستم وجود داشت با گرفتن بازخورد و ارجاع به بخش مربوطه ، نقص را برطرف کرد.

سوال سوم: درجه تناسب و اعتبار الگو تا چه اندازه از اعتبار برخوردار است؟

جدول ۲- آزمون تی تک نمونه برآورد اعتبار بخشی درونی و بیرونی الگو

میانگین جامعه = ۳						
نوع اعتباریابی	مؤلفه	اختلاف میانگین	انحراف استاندارد	t	df	Sig
درونی	تطبيق	۱.۱۷	۰.۹۰۹	۴.۹۶	۱۹	۰.۰۰۰
	قابلیت فهم	۱.۲۳	۰.۸۵۷	۵.۲۳	۱۹	۰.۰۰۰
	قابلیت تعمیم	۱.۱۳	۰.۷۸۴	۴.۰۰	۱۹	۰.۰۰۰
	کنترل	۰.۷۶	۰.۵۴۶	۵.۰۳	۱۹	۰.۰۰۰
بیرونی	فلسفه و اهداف	۰.۵۱۲	۰/۶۰۹	۳.۷۸	۱۹	۰.۰۰۰
	مبنای تئوریک	۰/۶۵۸	۰/۷۵۷	۳.۸۹	۱۹	۰.۰۰۰
	مراحل اجرای الگو	۰/۷۳۹	۰/۸۸۴	۳.۷۴	۱۹	۰.۰۰۰
	نظام ارزشیابی و بازخورد	۰/۳۴۲	۰/۴۲۶	۳.۵۹	۱۹	۰.۰۰۰
اعتبار بخشی کلی الگو	شکل کلی الگو	۱/۸۲	۰/۵۲۸	۱۱.۲۳	۱۹	۰.۰۰۰

برای تعیین اعتبار درونی الگو پیشنهادی، به نظرخواهی از متخصصان این حوزه به واسطه پرسشنامه سنجش الگو پرداخته شد. با توجه به مقیاس پرسشنامه که ۵ درجه‌ای لیکرت بود، مبنای تصمیم‌گیری بر اساس میانگین نمره ۳ و T فرض صفر ۵۸.۲ معادل خطای ۰.۱۰ در نظر گرفته شده است در نظر گرفته شد و همانطور که نتایج به دست آمده از جدول بالا نشان می‌دهد:

۱- در مؤلفه تطبیق، آماره t محاسبه شده $t = 4.96$ در سطح $0.1/0$ معنادار است. مقایسه میانگین سوال تطبیق $M = 17.4$ با میانگین جامعه ۳ و همچنین T بدست آمده (۹۶.۴) در مقایسه با T فرض صفر ۵۸.۲ نشان می‌دهد که T بدست آمده بزرگ تر است در نتیجه مشخص شد که این مؤلفه از نظر متخصصین دارای اعتبار بالایی است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.

۲- در مؤلفه قابلیت فهم، آماره t محاسبه شده $t = 5.23$ در سطح $0.1/0$ معنادار است. مقایسه میانگین قابلیت فهم $M = 4.23$ با میانگین جامعه ۳ و همچنین T بدست آمده (۲۳.۵) در مقایسه با T فرض صفر ۵۸.۲ نشان می‌دهد که T بدست آمده بزرگ تر است در نتیجه مشخص شد که این مؤلفه از نظر متخصصین دارای اعتبار بالایی است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.

۳- در قابلیت تعمیم، آماره t محاسبه شده $t = 4.00$ در سطح $0.1/0$ معنادار است. مقایسه میانگین قابلیت تعمیم $M = 4.13$ با میانگین جامعه ۳ و همچنین T بدست آمده (۰۰.۴) در مقایسه با T فرض صفر ۵۸.۲ نشان می‌دهد که T بدست آمده بزرگ تر

است در نتیجه مشخص شد که این مؤلفه از نظر متخصصین دارای اعتبار بالایی است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.

۴- در مولفه کنترل، آماره t محاسبه شده ۵.۰۳ در سطح $۰.۱/۰$ معنادار است. مقایسه میانگین مولفه کنترل $M = ۳.۷۶$ با میانگین جامعه ۳ نشان می‌دهد و همچنین T بدست آمده ($۰.۳.۵$) در مقایسه با T فرض صفر ۵۸.۲ نشان می‌دهد که T بدست آمده بزرگ تر است در نتیجه مشخص شد که این مؤلفه از نظر متخصصین دارای اعتبار بالایی است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.

برای تعیین اعتبار بیرونی الگوی پیشنهادی، به نظرخواهی از متخصصان این حوزه به واسطه پرسشنامه سنجش مدل پرداخته شد. با توجه به مقیاس پرسشنامه که ۵ درجه‌ای لیکرت بود، مبنای تصمیم‌گیری بر اساس میانگین نمره ۳ در نظر گرفته شد و همانطور که نتایج به دست آمده از جدول بالا نشان می‌دهد

۱- در مولفه فلسفه و اهداف، آماره t محاسبه شده $۴.۹۶ = t$ در سطح $۰.۱/۰$ معنادار است. مقایسه میانگین سوال فلسفه و اهداف $M = ۴.۱۷$ با میانگین جامعه ۳ و همچنین T بدست آمده (۹۶.۴) در مقایسه با T فرض صفر ۵۸.۲ نشان می‌دهد که T بدست آمده بزرگ تر است در نتیجه مشخص شد که این مؤلفه از نظر متخصصین دارای اعتبار بالایی است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.

۲- در مولفه سازوکار اجرایی، آماره t محاسبه شده $۵.۲۳ = t$ در سطح $۰.۱/۰$ معنادار است. مقایسه میانگین سازوکار اجرایی $M = ۴.۲۳$ با میانگین جامعه ۳ و همچنین T بدست آمده (۲۳.۵) در مقایسه با T فرض صفر ۵۸.۲ نشان می‌دهد که T بدست آمده بزرگ تر است در نتیجه مشخص شد که این مؤلفه از نظر متخصصین دارای اعتبار بالایی است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.

۳- در مبنای تئوریک، آماره t محاسبه شده $۴.۰۰ = t$ در سطح $۰.۱/۰$ معنادار است. مقایسه میانگین مبنای تئوریک $M = ۴.۱۳$ با میانگین جامعه ۳ و همچنین T بدست آمده ($۰.۰.۴$) در مقایسه با T فرض صفر ۵۸.۲ نشان می‌دهد که T بدست آمده بزرگ تر است در نتیجه مشخص شد که این مؤلفه از نظر متخصصین دارای اعتبار بالایی است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.

۴- در مولفه ارزشیابی و مهندسی مجدد، آماره t محاسبه شده ۵.۰۳ در سطح $۰.۱/۰$ معنادار است. مقایسه میانگین مولفه ارزشیابی و مهندسی مجدد $M = ۳.۷۶$ با میانگین جامعه ۳ و همچنین T بدست آمده ($۰.۳.۵$) در مقایسه با T فرض صفر ۵۸.۲ نشان می‌دهد که T بدست آمده بزرگ تر است در نتیجه مشخص شد که این مؤلفه از نظر متخصصین دارای اعتبار بالایی است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.

۵- در نهایت شکل کلی الگو مورد ارزیابی قرار گرفت که، آماره t محاسبه شده ۲۳.۱۱ در سطح $۰.۰/۰۱$ معنادار است. مقایسه میانگین مولفه شکل کلی الگو $M = ۸۲.۴$ با میانگین جامعه ۳ و همچنین T بدست آمده (۲۳.۱۱) در مقایسه با T فرض صفر ۵۸.۲ نشان می‌دهد که T بدست آمده بزرگ تر است در نتیجه مشخص شد که الگوی طراحی شده از نظر متخصصین دارای اعتبار بالایی است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در نهایت با توجه به دو روش اعتبار سنجی الگو می‌توان گفت الگوی پژوهش دارای اعتبار کافی در تعمیم به کل جامعه مورد مطالعه هست.

بحث و نتیجه گیری

ظهور اطلاعات یکی از عظیم ترین چالش هایی است که امروزه جوامع مختلف را تحت تاثیر قرار داده است. رشد غیر قابل پیش بینی اطلاعات و فناوری های مربوط به حوزه ذخیره سازی، سازمان دهی و دسترسی به اطلاعات از جمله ویژگی های بارز این عصر به حساب می آید. بقا در این عصر نیازمند توانمندی هایی است که افراد به کمک آنها بتوانند نیاز خود را به اطلاعات تشخیص دهند و پس از جایابی و ارزیابی اطلاعات، از آن به شکل موثر استفاده کنند در واقع آنها باید بتوانند با فراگیری نحوه یادگیری به فراگیری مادام العمر تبدیل شوند و از این طریق با عصر پرشتاب اطلاعات همگام شوند که مجموعه این مهارت ها سواد اطلاعاتی نام دارد.

در این راستا سازمان های اطلاعات مدار از جمله سازمان آموزش و پرورش در تلاش است تا به این مهم دست یابند؛ زیر بنای توسعه هر کشوری از طریق آموزش و پرورش آن کشور نهاده می شود که ستون های اصلی آن را باید در دوره ابتدایی جستجو کرد. دوره ابتدایی یکی از دوره های با اهمیت است چرا که زمینه و شرایط شکل گیری شخصیت و رشد همه جانبه دانش آموز در این دوره فراهم می شود. دانش آموز با داشتن سواد اطلاعاتی می تواند تشخیص دهد که چه وقت به اطلاعات نیاز دارد (طبرسا و همکاران، ۱۳۹۵) و به جای استفاده از شیوه آزمون و خطا، روش های لازم برای کسب هر یک از مهارت ها را بیاموزد (عرب هاشمی و همکاران، ۱۳۹۵)؛ دسترسی به اطلاعات اثربخش و کافی داشته باشد (اسنچ، ۲۰۱۷) حقوق استفاده از اطلاعات آگاه باشد و آن را رعایت کند و اجازه ندهد دیگران به آن بی توجه باشد و در بعد فرهنگی سبب به اشتراک گذاری افکار، عقاید و اطلاعات دانش آموز می شود (عاصمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۴).

لازم به ذکر است رشد و مهارت شناختی دانش آموز دوره ابتدایی نیز با دانستن سواد اطلاعاتی و چگونگی تشخیص اطلاعات صحیح از ناصواب افزایش می یابد؛ به دلیل این که وقتی سخن از شناخت به میان می آید مقصود تمام دانشی است که ادمی به دست می آورد و دانش دانش آموز هم به مدد سواد اطلاعاتی، بدست آمده و اثربخش خواهد بود. بنابراین جهت گسترش این اهداف و توانمندی ها در جامعه، دانش آموزان، معلمان، اساتید، مربیان، متخصصان فناوری و برخی سیاستگذاران، نیاز به آگاهی از سواد اطلاعاتی در کلیه سطوح به ویژه دوره ابتدایی مطرح شده و این مهم توسط مجامع و جوامع مختلف در سراسر جهان از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد با توجه به آزمون t میانگین همه ابعاد سواد اطلاعاتی بین عدد ۴-۳ قرار دارد و این امر نشان می دهد که فرض پژوهشی - آن است که وضع موجود سواد اطلاعاتی در حد وضع مطلوب است - تایید می شود و فرض صفر رد - آن است که وضع موجود سواد اطلاعاتی خیلی کم تر از وضع مطلوب است - رد می شود. و بین وضع موجود و وضع مطلوب سواد اطلاعاتی دانش آموزان تفاوت وجود دارد و میانگین از حد متوسط بیشتر است اما تا ایده آل فاصله دارد. همچنین یافته های پژوهش نشان داد بعد تدوین راهبردهای جست و جوی اطلاعات با میانگین ۳/۹۷۰ و بعد تشخیص نیاز اطلاعاتی با میانگین ۳/۷۳۱ رتبه اول و دوم میانگین را در بین دانش آموزان شهر قم بدست آورده، این امر به این معناست که وضعیت سواد اطلاعاتی دانش آموزان از نظر این دو بعد نسبتاً خوب است و همسو با یافته های پژوهش یزدانی (۱۳۹۶) است، همچنین با یافته های پژوهش میری (۱۳۹۷) و نوروزی و همکاران (۱۳۹۶) ناهمسو می باشد. از سویی دیگر یافته های پژوهش حاضر نشان داد بعد توانایی سازمان دهی و کاربرد اطلاعات و مرتبط ساختن آن با دانسته های قبلی با میانگین ۳/۴۰۳ در رتبه ششم اهمیت قرار دارد و این امر نشان از وضعیت نسبتاً نامناسب این بعد در بین دانش آموزان ابتدایی شهر قم می باشد. این مساله همسو با

نتایج یزدانی (۱۳۹۶) و یانگ و مالی (۱۳۹۷) بود. بنابراین این نکته حائز اهمیت است که به صورت دوره ای برای دانش آموزان دوره های آموزشی مستمر و منظم برگزار گردد تا ضمن سازماندهی و به روز رسانی اطلاعاتشان، مهارت های سواد اطلاعاتی آنها نیز افزایش یابد. توانایی رعایت ارزش های اعتقادی با میانگین ۴۰۰/۳ نشان از این مساله دارد که دین و ارزش های اعتقادی مهمترین معیار گزینش برای تشخیص اطلاعات صحیح و ارائه آنها در دانش آموزان می باشد. همچنین نتایج ها نشان داد اعتبار یابی الگوی مفهومی نسبت به میانگین جامعه در وضعیت مناسبی هستند و این نشان از اعتبار درونی الگو است. باتوجه به یافته های پژوهش حاضر و تأیید آن توسط پژوهش های مشابه می توان این گونه نتیجه گیری کرد که مهارت های سواد اطلاعاتی برای افزایش اثربخشی و کارایی دانش آموزان و در نتیجه بهبود کارایی نظام آموزشی به ویژه در مقطع ابتدایی که مقطعی پایه و اساسی برای رشد جامعه و ساختن آینده می باشد، بسیار ضروری به نظر می رسد. از این رو آموزش این مهارت ها به دانش آموزان می تواند تاثیرات قابل ملاحظه ای در افزایش یادگیری اثربخش آنها داشته باشد. بنابراین دانش آموز مجهز به مهارت های سواد اطلاعاتی می تواند تبدیل به یادگیرنده مادام العمر شود که می توانند در جامعه نقش موثری داشته باشند. بنابراین پیشنهادهای زیر در راستای افزایش میزان مهارت های سواد اطلاعاتی و در نتیجه اثربخشی یادگیری دانش آموزان ارائه می گردد:

- ۱- برگزاری کارگاه های آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی با استفاده از اساتید علم اطلاعات و دانش شناسی برای معلمان جهت عملیاتی کردن آنها در کلاس برای دانش آموزان
۲. استخدام کتابداران تحصیل کرده در کتابخانه های مدارس جهت انتقال مهارت های سواد اطلاعاتی توسط این کتابداران به دانش آموزان
۳. تشویق و حمایت از معلمان جهت شرکت در همایش ها و کنفرانس های سواد اطلاعاتی در سطح ملی و بین المللی
۴. تجهیز کتابخانه مدرسه به منابع مناسب برای افزایش دانش و اطلاعات دانش آموزان.
۵. همکاری مدرسه با کتابخانه های عمومی و دانشگاهی جهت غنی کردن سطح دانش دانش آموزان.
۶. برگزاری کارگاه های تخصصی در زمینه مهارت های جست و جوی اطلاعات در وب برای دانش آموزان
۷. آموزش روش های باز یابی اطلاعات به صورت عملی به دانش آموزان دوره ابتدایی
۸. توسعه و تجهیز مدارس دوره های ابتدایی به امکانات سخت افزاری و نرم افزاری
۹. ایجاد کمیته تخصصی آموزش سواد اطلاعاتی شامل متخصصین علوم تربیتی و رشته کتابداری و اطلاع رسانی
۱۰. جذب و شناسایی و ارتقاء مدیران و معلمان تحول گرا در زمینه سواد اطلاعاتی
۱۱. جهت گیری راهبردی در برنامه ریزی های درسی نسبت به تشخیص نیاز اطلاعاتی
۱۲. توسعه و پرورش معلمان و مدیران و کارکنان حامی استفاده از ابعاد سواد اطلاعاتی در کلاس های درس
۱۳. توانمند سازی مدیران در موضوع سواد اطلاعاتی با برگزاری دوره های آموزشی ضمن خدمت
۱۴. آماده سازی زیر ساخت های مدیریت دانش و اطلاعات در مدارس دوره های ابتدایی

منابع فارسی

- ارجمند کرمانی، آر.ش. تیرگر، هدایت. (۱۳۹۶). بررسی نحوه تصمیم گیری و ارتباط سنجی آن با خلاقیت سازمانی و سواد اطلاعاتی مدیران مس سرچشمه کرمان. ماهنامه علمی تخصصی شباک. شماره یک (پیاپی ۲۰). سال سوم. صص ۱۲۱-۱۳۱
- احمدی، سیده مهناز. شریف، عاطفه. نوکاری، محسن. (۱۳۹۵). از استانداردهای سواد اطلاعاتی تا چارچوب سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی ۲۰۱۶. پژوهش نامه کتابداری و اطلاع رسانی. شماره دوم. سال ششم.
- بادله، علیرضا؛ تجری، مجتبی؛ تجری، طیه. (۱۳۹۷). رابطه بین سواد اطلاعاتی و نگرش نسبت به فناوری اطلاعات (با تأکید بر اینترنت و رایانه) با خود تنظیمی تحصیلی دانشجو معلمان (مطالعه موردی: دانشگاه فرهنگیان شهر گرگان). فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی. شماره ۳۳. ۱۲۹-۱۵۴
- پورقربان، فاطمه؛ بهزادی، حسن؛ جعفرزاده کرمانی، زهرا. (۱۳۹۷). واکاوی رابطه بین سواد اطلاعاتی و امنیت روانی دانشجویان در فضای مجازی، فصلنامه علوم و فنون مدیریت اطلاعات، شماره ۱۲. ۱۹-۴۴.
- حسین تبار، مهرداد و بریمانی، ابوالقاسم. (۱۳۹۸). رابطه بین سواد اطلاعاتی و سرمایه اجتماعی با رضایت تحصیلی دانشجویان. فصل نامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی. سال دهم. شماره اول. ۸۵-۱۰۵.
- زاهدی نوقابی، مهدی. (۱۳۹۲). دانش آموز در قرن بیست و یک: یادگیری مادام العمر و نقش سواد اطلاعاتی. فصلنامه تحلیلی - پژوهشی کتاب مهر. شماره هشتم.
- سولومون، امی. ویلسون، امی. تیلور، تری. (۱۳۹۷). موفقیت ۱۰۰ درصد در سواد اطلاعاتی. ترجمه زهرا جعفرزاده کرمانی و اعظم صفری. تهران: کتابدار
- شفیعی، شهرام؛ افروزه، صادق؛ افروزه، حکیمه. (۱۳۹۸). طراحی مدل سواد اطلاعاتی دانشجویان مدیریت ورزشی دانشگاههای ایران. فصلنامه مدیریت ارتباطات در رسانه های ورزشی. شماره ۲۳. ۳۹-۵۰.
- طبرسا، غلامعلی. شریفی، صدیقه. حسینی، سید احمد. (۱۳۹۵). بررسی تاثیر سواد اطلاعاتی کارکنان بر چابکی سازمان. فصلنامه پژوهش های مدیریت منابع انسانی دانشگاه امام حسین (ع) سال هشتم. شماره ۲ (شماره پیاپی ۲۴) صص ۱۳۶-۱۱۳
- عرب هاشمی، مریم. سیف نراقی، مریم. نادری، عزت اله. (۱۳۹۵). بررسی میزان توجه به مهارت های سواد اطلاعاتی در کتاب تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی نظام آموزش و پرورش ایران. فصلنامه تفکر و کودک. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال هفتم. شماره اول. صص ۸۱-۵۵
- عاصمی، عاطفه. ریاحی نیا، نصرت. زندیان، فاطمه. (۱۳۹۰). سواد اطلاعاتی - آموزش و یادگیری. تهران: نشر کتابدار
- فرامرزی، معصومه. ارادی، فاطمه. (۱۳۹۷). بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه های شهر اهواز و تاثیر آن بر توسعه خدمات کتابخانه ای، ششمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان شناسی - مطالعات اجتماعی و فرهنگی. تهران. مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار. موسسه آموزش عالی مهرآوند.
- فقیه آرام، بتول. ابراهیمی، زهرا. (۱۳۹۶). رابطه سواد رسانه ای و سواد اطلاعاتی با مهارت های فراشناختی و خلاقیت دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلام شهر. فصلنامه پژوهش های ارتباطی. شماره چهارم. سال بیست و چهارم. صص ۱۵۲-۱۲۵
- کیخا، بتول؛ کیانی خوزستانی، حسن و غائبی، حسن. (۱۳۹۷). ارائه چارچوب ارتقای مهارت های سواد اطلاعاتی برای نهاد کتابخانه های عمومی کشور. رساله دکتری تخصصی. دانشگاه الزهراء. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

کشکولی، سعیده. (۱۳۹۱). تاثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر میزان یادگیری دانش آموزان دختر مقطع راهنمایی مدارس هوشمند شهر شیراز. پایان نامه کارشناسی ارشد.

محمودی، علیرضا. یاری فیروز آباد، حسین. (۱۳۹۱). بررسی و تعیین سطح سنجش سواد اطلاعاتی گروه های تحصیلی منطقه ۵ دانشگاه آزاد اسلامی. فصلنامه دانش شناسی (علوم کتابداری و اطلاع رسانی و فناوری اطلاعات). شماره هجده. سال پنجم
میری، الهام. مظفر، چشمه سهرابی. (۱۳۹۰). بررسی سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر کارشناسی دانشگاه علم و صنعت ایران در واحد اراک در محیط دیجیتال.. فصلنامه دانش شناسی (علوم کتابداری و اطلاع رسانی و فناوری اطلاعات). شماره ۱۳. دوره ۴. صص ۶۵-۷۵

نوروزی، علیرضا. قاسمی، پروین. (۱۳۹۶). بررسی سطح سواد معلمان. نشریه تحقیقات کتابداری و اطلاع رسانی. دانشگاه تره لن. سال چهارم و ششم. شماره پنجاه و نهم

یزدانی، فریدون. موسوی، سیده مزگان. (۱۳۹۶). شناسایی وضعیت سواد اطلاعاتی معلمان ابتدایی ناحیه سه شهرستان کرمانشاه .. فصلنامه دانش شناسی (علوم کتابداری و اطلاع رسانی و فناوری اطلاعات). دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال. سال دهم. شماره ۳۷. تابستان ۹۶. صص ۹۵-۱۰۸

منابع انگلیسی

Inskip, C. (2014). Information literacy is for life, not just for a good degree: a literature review. chartered institute of library and information professionals

D Angelo, B. Maid, B. jamieson, S. walker, J. (2017). Perspective on writing. Information literacy :Research and collaboration Across Disciplines . Communications in information literacy. Vol: 11.No: 1 , pp:251-254, coloroda .

Loid. Annemaree.(2017). Information literacy and literacy of information: amid-range theory and model .Journal of information literacy . volume 11. Issue:1.2017. pp 91-95.

<https://www.web.a.ebscohost.com/>

Young ,S. Mary, M. (2018) .Using Practitioner – engaged Evidence Synthesis to Teach Research and Information Literacy Skills: A model and Case study .The journal of Academic librarianship .Vol: 44. N: 2,pp:231-237. <http://www.elsevier.com>